

ლინდა გიორგაძე

თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
თბილისი

lindagiorgadze@yahoo.com

ლალი ხუჭუა

თსუ არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტი,
თბილისი

lakhuchu@gmail.com

საკვანძო სიტყვები: საეკლესიო ტერმინოლოგია, საეკლესიო
ნივთები, ტერმინები: ავგაროზი, ფეშხუმი.

საეკლესიო ნივთთა აღმნიშვნელი ტერმინების ისტორიისათვის

საეკლესიო ტერმინოლოგიის კვლევის აუცილებლობის საკითხი დიდი ხანია დგას ქართულ სამეცნიერო სინამდვილეში. იმისათვის, რომ შესაძლებელი გახდეს საეკლესიო ტერმინთა სრულფასოვანი თარგმნითი ლექსიკონის შედგენა, საჭირო და აუცილებელია პრობლემური ტერმინების სამეცნიერო თვალსაზრისით კვლევა, მათი წარმომავლობის, განვითარების ეტაპებისა და ქართულში დამკვიდრების ისტორიის დადგენა. მცირე კვლევით შევეცდებით, ამ თვალსაზრისით განვსაზღვროთ ორი ტერმინის ადგილი ქართულ საეკლესიო ტერმინთა შორის.

1. ტერმინი ავგაროზი.

ავგაროზი მცირე სანაწილე ან გრაგნილია, რომელშიც მოთავსებულია სხვადასხვა სიწმინდენი (ლოცვანი, ხატები...), მათი სულიერ მტერთაგან და ავადმყოფობისაგან დასაცავად. მის შესატყვისად რუსულში გვაქვს სიტყვა *Амулет*. ქართული სახელწოდება მომდინარეობს IV საუკუნის ბერძნული აპოკრიფიდან ედესის მთავარი ავგაროზის შესახებ, რომელიც მაცხოვრის ხატმა განკურნა სასწაულებრივად. არსებობს ამ აპოკრიფის ქართული თარგმანიც. რაც შეეხება სიტყვას *амулет* – იგი ლათინური წარმოშობისაა და მომდინარეობს *amuletum* სიტყვიდან. თავის მხრივ, ეს ლექსემა არაბული *homala*-დან („ტარება“) წარმოსდგება (ლექსიკონი 1910). *amuletum* XVI საუკუნის ბოლოსთვის *amulet* ფორმით დამკვიდრებულა (ეტიმოლოგიური ლექსიკონი).

ნი) და, როგორც ჩანს, რუსულშიც XVI საუკუნის შემდეგ იკიდებს ფეხს.

Амулет ტერმინის ქართულ შესატყვისად მსგავსი ჟღერადობის სიტყვა *ამულეტი* მხოლოდ საბჭოთა პერიოდის ლექსიკონებში დასტურდება: რუსულ-ქართულ ერთტომეულ, ასევე – სამტომეულ ლექსიკონებში ვკითხულობთ: „*Амулет – აგვაროზი, ამულეტი*“. რაც შეეხება XIX საუკუნის ლექსიკოგრაფებს – ნიკო და დავით ჩუბინაშვილებს – ისინი ამ შესატყვისს არ იცნობენ. ნიკო ჩუბინაშვილის რუსულ-ქართულ ლექსიკონში საერთოდ არაა შეტანილი სიტყვა *Амулет*.

აგვაროზის სინონიმად ქართულში *ამულეტის* დამკვიდრება, ვფიქრობთ, რუსული ენის გავლენის შედეგი უნდა იყოს.

დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსულ ლექსიკონში ვკითხულობთ: „*აგვაროზი, ბაზმანდი, амулет. თამარ ბტ.*“ (ჩუბინაშვილი 1984); როგორც მოსალოდნელი იყო, არც აქ გვაქვს ქართულ შესატყვისად *ამულეტი*, თუმცა აგვაროზის შესატყვისად *ბაზმანდი* იჩენს თავს, რაც „თილისმით შელოცვა დაწერილი“ ყოფილა. *ბაზმანდი* ქართული წარმოშობის სიტყვა არ არის. მისი შემოსვლის საკითხი საკვლევიანია, თუმცა ვფიქრობთ, შესაძლოა *სომხურის* გზით დამკვიდრებულიყო ქართულში. ამას გვაფიქრებინებს ამავე ფუძით ქართულში შემოსული კიდევ ერთი სიტყვა: *ბაზმაკი – лампада* (ქრისტიანულ ეკლესიაში ყოველგვარი სანათი, ლამპრის საერთო სახელწოდება, რომლის საწვავად ზეთი იხმარება). ტერმინი დასტურდება დავით ჩუბინაშვილის ლექსიკონში. ლექსიკოგრაფი პარალელურად მიუთითებს „*ბაზმა*“ ფონეტიკურ ვარიანტს, ასევე სიტყვის *სომხურ* წარმომავლობას შენიშნავს.

აქ რამდენიმე ყურადსაღები შემთხვევა გვახსენდება. კერძოდ, *დროშა<დროშაკი, დანა<დანაკი, სტავრა<სტავრაკი* – თავისებურად ბრუნებადი ხმოვანფუძიანი სახელების შემთხვევები ძველ ქართულში (ციხელაშვილი 2017). სამივე ლექსემა ირანული ჯგუფის ენებიდანაა ნასესხები. *დროშა<დროშაკი, სტავრა<სტავრაკი* ნასესხებია საშუალო სპარსულიდან, ხოლო *დანა<დანაკი* – პართულიდან. ძველ ქართულში ორივე გვაქვს: *დანა//დანაკი*. *დროშაკი* და *სტავრაკი* – არ გვაქვს, მაგრამ *სომხურში* დასტურდება *დროშაკი* ფორმა (ციხელაშვილი 2017). შესაძლოა, *ბაზმა<ბაზმაკი* სწორედ ამ ჯგუფის სიტყვებს მიეკუთვნებოდეს და სპარსული წარმოშობის სიტყვა ქართულში *სომხურის* გზით დამკვიდრებულიყო. ამით აიხსნებოდა ისიც, თუ რატომ მიუთითებს დავით ჩუბინაშვილი *ბაზმას* *სომხურ* წარმომავლობაზე.

ყურადღებას გავამახვილებთ კიდევ ერთ მომენტზე. სპარსულში არის სიტყვა „ბაზდარ“ (بازدار), რაც ნიშნავს რაღაცის შემკავებელს, ასევე თანმხლებს. აღნიშნული მნიშვნელობა ძალიან ჰგავს ავგაროზის, ბაზმანდის დანიშნულებას: ადამიანის „თანმხლები“ ნივთი, რომელიც ბოროტ ძალას „აკავებს“, მისგან იცავს მფლობელს. ფუძის მსგავსეზად გვაფიქრებინებს, რომ შესაძლოა, *ბაზმანდი* ამ სიტყვიდან მომდინარეობდეს. ეს მოსაზრება მხოლოდ ჰიპოთეზაა და მომავალში საფუძვლიან კვლევას საჭიროებს.

ტერმინ *ავგაროზისათვის* შესატყვისის დაძებნისას წავაწყდით კიდევ ერთ რუსულ ტერმინს, რომელსაც ინგლისურად *amulet* შეესაბამება: *Ладанка* – მცირე ზომის ტომსიკა, პარკი, რომელშიც იდება საკმეველი და ქრისტიანები კისერზე ჩამოკიდებულს ატარებენ ჯვართან ერთად. მისი დანიშნულებაა (ისევე, როგორც ავგაროზისა) ბოროტი ძალისაგან ადამიანის დაცვა. დღეს ამ სიტყვით მოიხსენიებენ მცირე ზომის, კეთილშობილი მეტალისგან დამზადებულ, მედალიონის ტიპის გულსაკიდებს, რომლებშიც მოთავსებულია რამე წმინდა ნაწილი, მცირე ქაღალდზე დაწერილი ლოცვა... ამგვარი გულსაკიდები წმინდანთა გამოსახულებებითაა შემკული. ეს აღწერილობა ახლოსაა ქართული *ავგაროზის* დანიშნულებასთან. ანუ, ტერმინი *ладанка* რელიგიური დანიშნულების მქონე, ქართული ტერმინი *ავგაროზის* რუსულ შესატყვისია.

სიტყვის *Ладанка* ქართულ შესატყვისად *ავგაროზი* მხოლოდ საბჭოთა პერიოდის ერთტომეულ რუსულ-ქართულ ლექსიკონში გვხვდება (ლექსიკონი 1983). მოცემულია მხოლოდ ქართული შესატყვისი, არ გვაქვს საილუსტრაციო მასალა. XIX საუკუნის ლექსიკოგრაფებთან ეს ორი სიტყვა ერთმანეთთან არ არის დაკავშირებული.

დავით ჩუბინაშვილთან, როგორც აღვნიშნეთ, ავგაროზის რუსულ შესატყვისად ტერმინი *амулет* გვაქვს, *ладанка* კი სინონიმად არ არის მოხმობილი.

რაც შეეხება ნიკო ჩუბინაშვილს, რუსულ-ქართულ ლექსიკონში გვაქვს აღნიშნული ლექსემის ფონეტიკური სახესხვაობა – *ладонка*. ამ ფონეტიკურ სხვაობას რუსულში იწვევს პარალელური გამოყენება სიტყვებისა *Ладан* – *Ладон* („საკმეველი“). ნიკო ჩუბინაშვილი წერს:

„*Ладонка* – საკმელი, რომელსაც *მდაბიონი* ჩასდებდნენ პატარა პარკში და დააკერებდნენ *ყრმათა*“ (ჩუბინაშვილი 1971). ავტორი ამ სიტყვას მხოლოდ აღწერითად გვითარგმნის. საინტერესოა, რატომ უვლის გვერდს ლექსიკოგრაფი ქართულ შესატყვისად სიტყვა ავგა-

როზის მოხმობას; ეს ქართული სიტყვა და მისი დანიშნულება მისთვის უთუოდ ნაცნობი უნდა ყოფილიყო. საყურადღებოა ისიც, რომ სიტყვის აღწერისას ნიკო ჩუბინაშვილი ხაზს უსვამს, რომ *მდაბიონი* იყენებდნენ ამ გულსაკიდს და ისიც *ყრმათათვისო*. უცნობია, საიდან იღებს სათავეს ამგვარი განმარტება, რადგან რუსულ წყაროებში სიტყვა *ладанка*-ს განმარტებისას ასეთ კონკრეტულ, „საყრმო“ დანიშნულებათაზე მითითებას ჯერ-ჯერობით ვერ მივაკვლიეთ.

ვფიქრობთ, ზემოხსენებულ შემთხვევაში შეიძლება მნიშვნელობის შევიწროვებასთან გვეკონდეს საქმე. კერძოდ: გარკვეულ ისტორიულ კონტექსტში, ჩუბინაშვილების მოღვაწეობის პერიოდში, ალბათ, *ავგაროზი* და *ладонка* მსგავს, მაგრამ მაინც განსხვავებულ ცნებებად გაიზარებოდა... აქ სწორედ ისტორიული ვითარება უნდა ვიკვლიოთ: როდის ან რატომ იქცა აღნიშნული ნივთი მხოლოდ ყრმათა და დაბალი კლასისათვის განკუთვნილი? თუმცა ამჯერად ჩვენი კვლევის მიზანს ეს არ წარმოადგენს, ამ საკითხს მომავალში მივუბრუნდებით.

დასკვნისათვის ვიტყვით, რომ საეკლესიო ტერმინთა თარგმნით ლექსიკონში ქართულ-რუსულ-ინგლისურ შესატყვისებად უნდა ვიგულისხმოთ შემდეგი სიტყვები: *ავგაროზი* (სინონიმები: ბაზმანდი, ამულეტი) – *ладанка* (სინონიმები: ладонка, амулет) – *amulet*.

2. ტერმინი *ფეშუმბი*.

ძველ ქართულში გვაქვს *ფეშუმბის* ფონეტიკური ვარიანტები: *ფეშუმენ-ი*, *ფეშუმენ-ი*. ილია აბულაძე მიუთითებს სინონიმს – „*ლანკლა*“, და განმარტავს: „საზიარებელი ჭურჭელი ბარძიმთან ერთად, დისკო“ (აბულაძე 1973).

რუსულში *ფეშუმბის* შესატყვისია *Дискос, Тарель богослуженная*“ (სამაგიდო წიგნი 1977). თუმცა, თავს იჩენს საყურადღებო დეტალი: რუსული მართლმადიდებლური ეკლესიის მიერ გამოცემულ სამღვდლო სამაგიდო წიგნში მოცემული ილუსტრაციის მიხედვით, *Дискос* – ეწოდება *ფეშუმბის* იმ ნაწილს, რომელსაც დისკოს, ლანგრის ფორმა აქვს, ხოლო ლანგარსა (დისკოსს) და სადგამს ერთად – *Тарель богослуженная*.

ნიკო ჩუბინაშვილის ორტომეულ ქართულ-რუსულ ლექსიკონში დადასტურებულია ტერმინის ფონეტიკური სახესხვაობა *Диескос*, მისი წარმომავლობა (ბერძნული) და ქართული შესატყვისი (ჩუბინაშვილი 1971). იგივე ვითარებაა დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსულ-ფრანციულ ლექსიკონშიც (ლექსიკონი 1840), თუმცა, ამ ლექსიკოგრაფიულ ნაშრომში ავტორი ტერმინის ბერძნულ შესატყვისსაც

გვაწვდის. დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსულ ლექსიკონში დასტურდება „*ფეშხენი, ფეშხუმი*“ ფორმები, სიტყვა-სტატიაში ვკითხულობთ განმარტებას და მითითებას სახარებისეულ მუხლზე: „ძირიანი თევში, მარკ, 6-28; ეკლესიასა შინა წმინდათა ნაწილთა დასასვენებელი ჭურჭელი, *блюдо, дискос, церковный сосуд*“ (ჩუბინაშვილი 1984). დავით ჩუბინაშვილი ცალკე მიუთითებს ზერძული ჟღერადობის სიტყვასაც: *დისკო, დისკოსი*. მაგრამ XX საუკუნის ლექსიკონებში (სამტომეულ და ერთტომეულ რუსულ-ქართულ ლექსიკონებში) ტერმინი *Дискос* არ დასტურდება.

ფეშხუმის ინგლისური შესატყვისია *Paten*.* – „ვერცხლის მრგვალი თევში, რომელზეც დებენ კრავს. კრავში იგულისხმება ქრისტე, ლანგარი კი სიმბოლურად ქრისტეს ბაგას და საფლავს აღნიშნავს“ (ეტიმოლოგიური ლექსიკონი)¹.

ფეშხუმის ეტიმოლოგიურ ანალიზთან დაკავშირებით გავიხსენებთ ამონარიდს მზია ანდრონიკაშვილის მონოგრაფიიდან „ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივ ურთიერთობებიდან“. ნაშრომის ერთ-ერთ თავში ავტორი წერს: „უნდა ვიფიქროთ, რომ გარკვეული ნაწილი საკულტო, რელიგიური ხასიათის ტერმინებისა, რომლებიც ირანულ წარმომავლობას ამჟღავნებენ, ძველ ირანულ ეპოქას ეკუთვნიან და ავესტურ ტრადიციასთან არიან დაკავშირებულნი... თვით ქრისტიანობასთან დაკავშირებულ ლექსიკაშიც ჩვენ ვხვდებით ირანული წარმოშობის სიტყვებს ისეთი ძირითადი რელიგიური ცნებების გამოსახატავად, როგორიც არის *მართალი, ცოდვილი, ნეტარი, ჯოჯოხეთი, ეშმა, ბარძიმი, ფეშხენი, ტაძარი*...“ (ანდრონიკაშვილი 1966).

მონოგრაფიაში ავტორი საგანგებოდ იკვლევს და საუბრობს ტერმინების *ბარძიმი* (→ სამ. სპარს. *barzin* „მაღალი“ – მაღალფეხა სასმისი“), *ჯოჯოხეთი, ტაძარი*, მაგრამ, სამწუხაროდ, არ გვაწვდის კონკრეტულ ინფორმაციას *ფეშხუმის* შესახებ.

ტერმინ *ფეშხუმის* ირანულ წარმოშობას სპარსულში მსგავსი ფუძის ლექსიკური ერთეულების არსებობაც გვაფიქრებინებს. მაგალითად, რუსუდან რამიშვილის გამოკვლევაში „ქართულ-სპარსული ენობრივი ურთიერთობებიდან“ მოხმობილია სიტყვა *ფეშხანას* საფუძვლიანი კვლევა (რამიშვილი 2018).

ამავე სიტყვის (ფეშხანას) სპარსულ წარმომავლობას უთითებს დავით ჩუბინაშვილი და მის განმარტებასაც გვაწვდის: „კარავი თავი-

¹ A round silver plate, where the lamb is put.* It refers to the Lord Jesus Christ manger and grave.

სის მომართულობითა“. რ. რამიშვილის თქმით, *ფეშხანა* მომდინარეობს სპარსული კომპოზიტიდან *pišxāne*, რომელიც სპარსული ენის განმარტებით ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც: წინკარი, ქარავნის ძირითადი ნაწილი და სხვა. მართალია, ამ სიტყვის მნიშვნელობა არაფრით ჰგავს *ფეშხუმისას*, მაგრამ საყურადღებოა შემდეგი შენიშვნა: „სპარსული კომპოზიტი *pišxāne* შედგება ორი ნაწილისაგან: სპარს. *piš* – „წინ“, „წინა მხარე“, *წინა ნაწილი*“ + *xāne* < ძვ. ირან. *āhan* (ადგილი, სხვა მნიშვნელობა – ხონჩა).

ტერმინ *ფეშხუმშიც*, შესაძლოა, კომპონენტი *piš* ჩანდეს, კერძოდ კი, ვფიქრობთ, ის მნიშვნელობა, რომელიც სიტყვა „ნაწილთანაა“ დაკავშირებული. რაც შეეხება ლექსემის მეორე კომპონენტს, რომელიც ქართულში სხვადასხვა ფონეტიკური ვარიაციითაა გადმოტანილი (*ფეშხუენი*, *ფეშხენი*, *ფეშხუმი*), მისი მნიშვნელობა ჩვენთვის ჯერჯერობით უცნობია.

დავით ჩუბინაშვილის ქართულ-რუსულ ლექსიკონში კიდეც ერთი ლექსიკური ერთეულია – *ფეშხვანი-კალათა* – *корзина*. ვფიქრობთ, ამ სიტყვაშიც იგივე ფუძე უნდა ჩანდეს.

გარდა ამისა, ირანულში თაროს, უჯრას აღნიშნავს სიტყვა *ფეშხან*, რაც ფონეტიკურად ძალიან ჰგავს *ფეშხუმს*. როგორც ვხედავთ, ამ ფუძის მქონე სიტყვებს ჭურჭლის (კალათა) თუ ავეჯის (თარო, უჯრა, მაგიდა...) მნიშვნელობის მქონე ლექსიკურ ერთეულებამდე მივყავართ, მაგრამ, მეორე მხრივ, სანამ *ფეშხუმის* ეტიმოლოგიას არ დავადგენთ, შეგვიძლია ვივარაუდოთ სიტყვათა ფონეტიკური შედგენილობის დამთხვევაც.

ქართულში დამკვიდრებული ყოფილა *ფეშხუმის* სხვა, არასაეკლესიო მნიშვნელობაც. ქართული მატერიალური კულტურის ეთნოგრაფიულ ლექსიკონში სიტყვის ორ მნიშვნელობას ვეცნობით:

„*ფეშხუმი* – 1. დაბალ ფეხებზე გამართული მრგვალი მაგიდა, უმთავრესად სამფიცრიანი... ასეთი ტიპის მაგიდა საქართველოში ყველგან იყო გავრცელებული.

2. სადგარიანი პატარა ლანგარი, რომელზედაც ლიტურგიის დროს კვეთენ სეფისკვერებს“ (ეთნოგრაფიული ლექსიკონი 2011).

ფეშხუმს ქართულში მაგიდის მნიშვნელობაც ჰქონია, რასაც დიალექტური მასალაც ადასტურებს („აწა სუფრას *ფეშხუმ* ეტყვიან, თუ ძვირფასი სტუმარი იყო, *ფეშხუმზე* სინს დადებდენ და იგზე დუწყობდენ შაჰმელ“ – ზემოაქარული დიალექტი, წყარო – corpora).

ბუნებრივია, ჩნდება შეკითხვა, თავდაპირველად რომელი მნიშვნელობით დამკვიდრდა ქართულში *ფეშხუმი*? მრგვალი მაგიდის

ასოციაციით ეწოდა საეკლესიო ჭურჭელს ფეშხუმი თუ პირიქით, დგამის ფორმამ განსაზღვრა საეკლესიო ნივთის სახელდება? შესაბამისი მასალის უქონლობის გამო, კითხვაზე დამაჯერებელი პასუხი ჯერ კიდევ გაუცემელია.

დაბოლოს, კიდევ ერთი სალექსიკონო მასალა იპყრობს ყურადღებას: მთის დიალექტებში დასტურდება სიტყვა *ფეშხო/ფეშო*.

ტერმინი *ფშაური დიალექტის* ლექსიკონში (გ. ხორნაული) გვაქვს ორი მნიშვნელობით:

„*ფეშხო* – იხ. ნასხეპი – 1. ხატში დაკლული ცხვრისაგან აჭრილი მარჯვენა მხარი, ხევისბერებისათვის დატოვებული, ასე დაგროვილ ხორცს ხატის მსახურნი ჰყიდიან და აღებულ ფულს ხატს ახმარენ. 2. შუაზე ჩაჭრილი საკლავის ნახევარი.

ხევისურული დიალექტის ლექსიკონში ეს სიტყვა ნაწილის მნიშვნელობითაა ასახული:

„ხორცს დაჭრიან *ფეშხო-ფეშხოდ*“ [ნაწილ-ნაწილ] (ჭინჭარაული 2005);

აქვეა მოხმობილი ამ ფუძის მქონე ზმნებიც: *ახფეშხავს, გაიფეშხავს, გამახფეშხავს, გახფიშხავს*. ზმნურ ფორმებში ამ ფუძის დამკვიდრება სესხების უძველეს შრეზე უნდა მიგვანიშნებდეს.

დიალექტური კორპუსის მასალაში (corpora) *ფეშხვა-ფეშხო* ნაწილის, ხორცის ნაწილის ან მაგიდის მნიშვნელობით გვხვდება:

„საკლავ შუაზე გამჭრიდივ. ერთ ფეშხო ერთ ძაღლს გადუგდიდივ, მეორე – მეორესავ“ – თუშური დიალექტი.

ფეშხო დასტურდება იოსებ გრიშაშვილის ქალაქურ ლექსიკონშიც: „გატყავებული ცხვრის მეოთხედი, ერთი ფეხი. საბას აქვს ფეშო (და არა ფეშხო) – ცალი ჩანასხეპი, ხოლო „სიბრძნე-სიცრუისაში“ – ფეშხო (1859)“ (გრიშაშვილი 1977).

დიალექტურ ლექსიკონებში დადასტურებული მასალა გვაფიქრებდინებს, რომ „ფეშხო“ ფუძე შემთხვევით სულაც არ არის *ფეშხუმი*. *ფეშხო* – ცხვრის ხორცის ნაწილია, რაც შესაძლოა ქრისტიანულ სამყაროში წმინდა ტარიგის, კრავის, ქრისტეს სიმბოლოდ გაიაზრეს და *ფეშხუმი* პირდაპირ დაუკავშირდა ქრისტეს ნაწილს, ხორცს (მის გამოხატულებას – სეფისკვერს). ამას გვაფიქრებინებს ისიც, რომ ფშაურ დიალექტში *ფეშხოს* რელიგიური, რიტუალური დატვირთვაც იჩენს თავს: „ხატში დაკლული ცხვრისგან აჭრილი მარჯვენა მხარით“. გარდა ამისა, ქართულ-რუსულ-ფრანციულ ლექსიკონში დასტურდება სიტყვა „ფეშო-ფეშხო“ და განმარტებულია ასე: „одна какая

нибудь половина зарезанного *барана*“ (ლექსიკონი 1840). აქაც მხოლოდ ცხვრის ნაწილზეა ყურადღება გამახვილებული. ვფიქრობთ, ტერმინში *ფეშხუმი* სწორედ „ფეშხო“ ფუძემ იჩინა თავი.

ამ საკითხთან დაკავშირებით კიდევ ერთ საინტერესო ცნობას წავაწყდით. „დაფეშხოებული და დაუფეშხოებელი ნაკლავი“ დღეს სალიტერატურო ქართულშიც გამოიყენება (მაგალითად, ამ ტერმინებს იყენებს საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს დავების განხილვის საბჭო). ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში ამ ფუძის სახე-ლური, ზმნური და მიმღეობური ფორმებია შეტანილი. ესენია:

1. *დაფეშხოება* (დაფეშხოებისა), *სახელი* – ფეშხოდ ამოღება, ხერხემალზე (სიგრძივ) გაჭრა დაკლული ოთხფეხისა (ცხვრისა). ტანხორცის ტყავში დამუშავების, გამოშიგვნის, დაფეშხოების და დასუფთავების რეჟიმის დაცვის მნიშვნელობა.

2. *დაფეშხოებული*, მიმღეობა.

3. *დაფეშხოვდება*, ზმნა.

აღნიშნული ფორმებში უთუოდ „ფეშხო“ ფუძითაა ნაწარმოები. „ფეშხ“ ფუძის წარმომავლობის საკითხს ეხებიან ნუნუ გურგენიძე და ლუიზა რუხაძე (ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო 2017: 52). ნასესხებ ფუძეთაგან ქართული დერივატებით ნაწარმოები ზმნების ჯგუფში ისინი განიხილავენ გა-*ფეშხ*-ოვ-ებ-ა ზმნას და ფუძეს „ფეშხ“ თურქული *pişek*-(ği)-იდან ნაწარმოებად მიიჩნევენ. მკვლევართა მოსაზრებაში ეჭვი არ შეგვაქვს, მაგრამ გამოვთქვამთ ვარაუდს, რომ ეს ფუძე თურქულშიც ირანულის გავლენით თავისუფლად შეიძლება აღმოჩენილიყო და ეს ფაქტი არ გამორიცხავს ტერმინ *ფეშხუმის* ამავე ფუძით (ფეშხ-ფეშხო) წარმოების საკითხს.

ამ მცირე კვლევაში თავი მოვუყარეთ არსებულ თვალსაზრისებს, დიალექტურ მასალას და გამოვთქვით მოსაზრებები, რომელთა დასაბუთებას სიღრმისეული კვლევა სჭირდება, თუმცა ტერმინი *ფეშხუმის* ცალსახა, გამჭვირვალე ეტიმოლოგია არ გვაქვს, რაც უთუოდ მის უძველეს წარმომავლობაზე მიგვითითებს.

ამჟამად, კვლევისათვის მხოლოდ ორ ტერმინზე შევაჩერეთ არჩევანი. ზოგადი ვითარება კი ასეთია: ხშირად ნივთების სახელწოდებები როგორც ქართულ, ისე რუსულ ენებში პირდაპირაა გადმოტანილი ბერძნულიდან. სხვა შემთხვევებში არსებობს პარალელური ფორმებიც (ფეშხუმი – დისკოსი, Дискос – Тарель богослужебная.), რომელთაგანაც ერთ-ერთს ენიჭება უპირატესობა. ზოგჯერ კი რუსულშიც და ქართულშიც მშობლიური შესატყვისებია დამეზნილი.

ლიტერატურა

აბულაძე 1973 – ილია აბულაძე, ძველი ქართული ენის ლექსიკონი, თბილისი.

ანდრონიკაშვილი 1966 – მზია ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ-ქართული ენობრივ ურთიერთობებიდან, თბილისი.

ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო 2017 – ჟურნ. ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო, X, აღმოსავლური წარმოშობის ლექსიკის შესახებ ქართული ენის ქართლისა და კახეთის დიალექტებში, თბილისი.

გრიშაშვილი 1997 – იოსებ გრიშაშვილი, ქალაქური ლექსიკონი, თბილისი.

ეთნოგრაფიული ლექსიკონი 2011 – არჩვამე გვანცა, ბოკუჩავა მარინა, გელაძე თამარ და სხვ., ქართული მატერიალური კულტურის ეთნოგრაფიული ლექსიკონი, თბილისი.

ეტიმოლოგიური ლექსიკონი – ინგლისური ენის ეტიმოლოგიური ლექსიკონი – Etymology dictionary (etymonline.com);

ლექსიკონი 1840 – დავით ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსულ-ფრანციცული ლექსიკონი, სანქტ-პეტერბურგი.

ლექსიკონი 1956-1959 – რუსულ-ქართული ლექსიკონი, სამტომეული, სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამოცემა, თბილისი.

ლექსიკონი 1910 – ჩუდინოვი ალექსანდრე, «Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка».

ლექსიკონი 1966 – სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტომი 1, თბილისი.

ლექსიკონი 1983 – რუსულ-ქართული ლექსიკონი, ერთტომეული, თბილისი.

ლექსიკონი 1992 – Dictionary of churchterms, Fr. Tadros Y. Malaty.

რამიშვილი 2018 – რუსუდან რამიშვილი, ქართულ-სპარსული ენობრივი ურთიერთობიდან, თსუ გამომცემლობა, თბილისი.

სამაგიდო წიგნი 1977 – Настольная книга Священнослужителя, том 3, Москва.

ქველი – ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონი, თბილისი.

ჩუბინაშვილი 1971 – ნიკო ჩუბინაშვილი, რუსულ-ქართული ლექსიკონი, ორტომეული, თბილისი.

ჩუბინაშვილი-ჩუბინოვი – Нико Чубинашвили (Чубинов), Грузинский толковый словарь (с русскими комментариями).

ჩუბინაშვილი 1984 – დავით ჩუბინაშვილი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, ერთტომეული, თბილისი.

ციხელაშვილი 2017 – ლელა ციხელაშვილი, ძველი ქართული ენის სასწავლო კურსი, თბილისი.

ჭინჭარაული 2005 – ალექსი ჭინჭარაული, ხევსურული ლექსიკონი, თბილისი.

Linda Giorgadze

TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Georgia

lindagiorgadze@yahoo.com

Lali Khuchua

TSU Arnold Chikobava Institute of Linguistics, Georgia

lakhuchu@gmail.com

Keywords: Ecclesiastical terminology, Ecclesiastical items, Terms: “Avgarozi, “Peshkhumi”.

On the History of Ecclesiastical Items' Terminology

Summary

The importance of research of ecclesiastical terms has been the objective of Georgian science for a long time. In order to have possibility to compile comprehensive dictionary of ecclesiastical terminology, it's essential to conduct a scrutinized research on the doubtful terms, also on their etymology, stages of development and to find the history of their enroot in Georgian. Hence, this scientific paper covers the issue of definitions of ecclesiastical terms „Avgarozi“and „Peshkhumi“(also to state the position of Georgian equivalents in the ecclesiastical terms realm).

Our examination implies to find Georgian, Russian and English equivalents of previous mentioned terms for further scientific analyze. Especially, we focus on the etymology of Georgian terms and the history of their enfranchise in Georgian.

Our work relies on numerous translational dictionaries published in different periods (XIX-XX century Russian-Georgian and Georgian-Russian dictionaries, contemporary English-Georgian dictionaries) and Georgian dialectical dictionaries. In addition to these, our work incorporates number of scientific examens.